

Barbara Popielsa-Szultka

Badania nad dziejami Pomorza do końca XV wieku w Instytucie Historii WSP w Słupsku 1986-1996

Słupskie Studia Historyczne 7, 219-226

1999

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Badania nad dziejami Pomorza do końca XV wieku
w Instytucie Historii WSP w Słupsku
w latach 1986-1996**

Idąc za wskazówkami Romana Wapińskiego na temat historii regionalnej i narodowej¹ nie ma wątpliwości, że dla historyków pracujących w Instytucie Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku przeszłość regionu pojmowana jest jako dzieje Pomorza. Na podkreślenie zasługuje też fakt, że badania regionalne pod względem wartości badawczej równe są, z punktu widzenia metodologii, badaniom historii Polski. Stąd relacje między historią regionalną i narodową wskazane przez wymienionego powyżej historyka² śledzić będziemy w rozprawach pracowników zajmujących się badaniami od historii starożytnej ziem polskich, aż do późnego średniowiecza włącznie. Zadaniem moim jest przedstawienie dokonań archeologa oraz ośmiu mediewistów. Choć pewnych elementów oceny nie da się uniknąć, jednak generalnie ich podsumowanie należeć będzie do czytelników.

Badania nad najstarszymi dziejami Polski i Pomorza prowadził prof. Tadeusz Malinowski, który w 1988 r. otrzymał tytuł profesora zwyczajnego. Kierował on utworzoną w Instytucie Historii Pracownią Archeologiczną. Jego dorobek za lata 1951-1991³ obejmuje 263 pozycje druku oraz redakcję 9 prac zwartych. Choć wydaje się, że w centrum zainteresowań archeologa były starożytne dzieje Wielkopolski – profesor opublikował prace *Wielkopolska w dobie Prasłowian*⁴ i *Wielkopolska u schyłku starożytności*⁵ oraz na temat kultury łużyckiej w Polsce – to bez wątpienia pobyt w Słupsku wpłynął na intensyfikację badań związanych ze starożytnością Pomorza. Warto podkreślić, że prof. Tadeusz Malinowski to wybitny badacz zarówno problemów Polski północno-zachodniej, jak obszarów granice tego regionu przekraczające.

Metodą egzemplifikacji należy odnotować, że od 1986 r. powstało kilkadziesiąt prac tego uczonego w języku polskim i niemieckim. Wśród nich wymienię *Półwytwór neolitycznej sikiery kamiennej z Gąbina woj. słupskie* (współautor R. Balcer)⁶; *Między Słupskiem i Lu-*

blinem, (w:) *Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim*⁷; *Ekspansja kultury pomorskiej i charakter tej ekspansji*⁸; *Zróżnicowania lokalne w kulturze pomorskiej*⁹; *Badania przedmiotów szklanych kultury łużyckiej i kultury pomorskiej oraz Nieco o pradziejowych aspektach seksuologii*¹⁰. Nadmienić musimy o licznych redakcjach prac zwartych, wśród których wymieńmy choćby *Problemy kultury pomorskiej*¹¹; *Problemy epoki kamienia na Pomorzu*¹² i *Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu*¹³. Podane wybiórczo publikacje nie oddają pełnego obrazu dorobku badawczego prof. Tadeusza Malinowskiego. Dodać trzeba, że profesor był nie tylko wzorcowym badaczem, ale także wykładowcą. Jego przejście do Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Zielonej Górze pociągnęło za sobą likwidację Pracowni Archeologicznej.

Nieżyjącego dra Henryka K n i e wspominamy głównie jako serdecznego kolegę oraz autora pracy doktorskiej, liczącej blisko 1 000 stron maszynopisu, która nie doczekała się druku nawet w skróconej wersji. Jakby na pamiątkę pozostał po Nim artykuł o przeszłości Białogardu i regionu¹⁴,

Odszedł również przedwcześnie z grona pracowników Instytutu Historii jego wieloletni Dyrektor, Profesor Józef S p o r s, pochowany w Słupsku 17 czerwca 1992 r. W nekrologu władze Uczelni podały krótko “zasłużony nauczyciel naszej Uczelni”. Jego, jako drugiego, określe mianem wybitnego mediewisty polskiego, a szczególnie pomorskiego. Pracę rozpoczął w Wyższej Szkole Nauczycielskiej w Słupsku w 1973 r. Jako mediewista wykazał się wszechstronnością zainteresowań badawczych. Studia nad przeszłością Pomorza rozpoczął od dziejów politycznych ziem sławińskiej, słupskiej i białogardzkiej w XII-XIV w. Pracę tę po obronie doktoratu przywiózł do Słupska prof. A. Czacharowski i pierwszy podejmował rozmowy z Kolegium Redakcyjnym “Biblioteki Słupskiej” w sprawie jej publikacji.¹⁵

Następna rozprawa treścią obejmowała obszar całej Polski. Jest nią praca poświęcona podziałowi dzielnicowemu Polski według statutu Bolesława Krzywoustego¹⁶. Publikacja ta i echa jakimi się odbiła przysporzyły autorowi wiele satysfakcji. Dalsze dwie monografie poświęcił Józef Spors dziejom Pomorza. Dotyczyły one problematyki podziałów terytorialnych Pomorza Gdańskiego w XII-XIV w.¹⁷ i organizacji kasztelańskiej na Pomorzu Zachodnim w XII-XIV w.¹⁸ Ostatnia obszerna monografia jest zbiorem ośmiu studiów pod

wspólnym tytułem *Studia nad wczesnośredniowiecznymi dziejami Pomorza Zachodniego*¹⁹, obejmująca głównie dzieje Pomorza Zaodrzańskiego we wczesnym średniowieczu, a wśród nich organizacji Kościoła zachodniopomorskiego. W księdze poświęconej życiu i twórczości naukowej prof. J. Sporsa, wydanej w 1993 r., wyszczególniono łącznie z pracami znajdującymi się w druku 92 pozycje bibliograficzne.²⁰ Gdyby poszczególne hasła do *Encyklopedii Historii Polski* podano jako oddzielne prace, to łączny dorobek obejmowałby znacznie więcej publikacji.

Prof. J. Spors wrósł w pomorskie środowisko i jego problematyka pochłaniała go prawie całkowicie. Potwierdzają to też dwa kolejne zakresy publikacji – kaszubski i miejski. Zainteresowania kaszubszczyzną w średniowieczu ujawniły się już przed 1972 r., bowiem wtedy ukazał się pierwszy artykuł *Pochodzenie i zasięg terytorialny nazwy Kaszuby w znaczeniu politycznym*²¹. Następne studia na ten temat ukazały się w latach 1988-1991.²² Ważną część dorobku prof. J. Sporsa z lat 1986-1991 stanowią artykuły poświęcone początkom i lokacjom miast na prawie niemieckim od Gdańska na wschodzie przez Lębork, Słupsk, Sławno, Darłowo, Koszalin, Kołobrzeg, Trzebiatów i Nowe Warpno na zachodzie. W kilku rozprawach Autor analizował początki miasta lokacyjnego w Słupsku.²³ Najważniejszy z tej tematyki jest artykuł wydany pośmiertnie w 1993 r.²⁴ Warto wspomnieć, że prof. Józef Spors bardzo chętnie podejmował w badaniach problematykę kształtowania się miast pomorskich. Całościowy dorobek, obejmujący średniowieczne dzieje Pomorza Zachodniego, ma już podsumowanie prof. Gerarda Labudy, który napisał: „Sumując można powiedzieć, że Józef Spors przeorał swymi badaniami całość dziejów Pomorza Zachodniego na przestrzeni XII-XIII wieku. Jakkolwiek miejscami zbyt intensywna interpretacja źródeł pozostawia wrażenie pewnego subiektywizmu w ocenie zachodzących w tym czasie przemian ustrojowych i społecznych, to jednak ktokolwiek w przyszłości będzie podejmował badania nad dziejami Pomorza Zachodniego w tych czasach, znajdzie w pracach Józefa Sporsa inspirującego interlokutora. Należy wyrazić szczery żal, że śmierć tak szybko wytrąciła z Jego ręki pióro badacza”.²⁵

Asystent prof. Józefa Sporsa, Zbigniew M i l k i e w i c z napisał przyczynek zatytułowany *Identyfikacja rycerza Jarosława z listu Ditri-*

cha von Logendorffa z 20 stycznia 1410 roku.²⁶ Niestety zrezygnował on z pracy w Instytucie Historii. Drugi asystent prof. Józefa Sporsa, Jacek K n o p e k, który także odszedł do innej uczelni, w czasie zatrudnienia w Instytucie Historii opublikował artykuł o działalności kapituły kolegiackiej w Kołobrzegu od drugiej połowy XII do początków XIV w.²⁷

Prof. Jerzy H a u z i ń s k i należy do grona wybitnych polskich mediewistów, który rozwija badania z historii powszechnej średniowiecza. Spod jego pióra wyszły prace zatytułowane: *Islam w feudalnych prowincjach arabskich i w krajach ościennych*²⁸; *Muzułmańska sekta asasyków w europejskim piśmiennictwie wieków średnich*²⁹; *Polityka orientalna Fryderyka II Hohenstaufa*³⁰; *Historia Albanii* (współautorstwo z Jerzym Leśnym)³¹ oraz *Burzliwe dzieje kalifatu bagdadzkiego*.³² Z wielu dziesiątków rozpraw, opublikowanych w polskich i zagranicznych czasopismach, możemy zwrócić uwagę tylko na kilka: *Gwarancje socjalne w doktrynie i praktyce państwa muzułmańskiego w dobie kalifatu*³³; *Źródła arabskie do dziejów Słowiańszczyzny. Stan edytorstwa polskiego i postulaty badawcze*³⁴, następnie *Polska a Królestwo Niemieckie w drugiej poł. XIII w.*³⁵; *Absolutyzm orientalny*³⁶; *Reminescencje europejskie w perskich kronikach najazdów mongolskich*.³⁷

Jako badacz historii powszechnej średniowiecza, prof. Jerzy Hauziński jest także autorem wielu studiów dotyczących dziejów średniowiecznego Pomorza. Wymienię tu choćby rozprawę *Cesarstwo Staufów a państwo zachodniopomorskie*³⁸, monografię *W kręgu uniwersalizmu średniowiecznego*³⁹ i *Uniwersalistyczny kontekst układu raweńskiego w sprawie Pomorza*.⁴⁰ Na koniec odnotuję, bez przesady, że słupska mediewistyka w ośrodkach uczelnianych i instytucjach naukowo-badawczych w kraju i za granicą jest rozpoznawana głównie przez twórczość naukową prof. Jerzego Hauzińskiego.

Uczennica prof. Jerzego Hauzińskiego, dr Marzena G ł o d e k specjalizuje się, między innymi, w stosunkach politycznych polsko-francuskich XIV-XV wieku i problematyce idei uniwersalistycznych w późnośredniowiecznej Europie.⁴¹

Dr Danuta P a n d o w s k a podjęła pracę w Instytucie Historii już po opublikowaniu cennej monografii *Kaszuby wśród nazw Pomorza w XIII wieku. Studium Historyczne*⁴², którą uzupełniają artykuły *O nazwie Selencja raz jeszcze*⁴³ i *Rywalizacja polityczno-gospodarcza w zachodniej strefie Bałtyku w X-XIV w.*⁴⁴ oraz *inne prace*.⁴⁵

W przeważającej części dziejom Pomorza poświęcone są również prace Barbary Popielas-Sołtki. Najmniej interesowały ją dzieje polityczne, rozpatrywane tylko w kilku artykułach.⁴⁶ Większość prac dotyczy historii Kościoła pomorskiego, głównie zaś dziejów klasztorów pomorskich oraz stosunków społeczno-gospodarczych, w tym w miastach. Z publikacji omawiających średniowieczną przeszłość klasztorów pomorskich wymienić można monografię opactwa w Bukowie⁴⁷, artykuły o norbertankach słupskich⁴⁸, prace o kartuzach darłowskich⁴⁹ oraz o dominikanach słupskich i cysterkach koszalińskich, a także o benedyktynkach kołobrzeskich i innych klasztorach zachodniopomorskich. Stosunki społeczno-gospodarcze miast omówione zostały w pracy o lokacjach miast na Pomorzu Sławińsko-Słupskim oraz rozprawach poświęconych początkom i lokacjom szeregu innych miast pomorskich.⁵⁰

Efektom działalności naukowo-badawczej całego Instytutu Historii są głównie publikacje. W latach 1986-1990 pracownicy Instytutu wydali drukiem 291 pozycji, w tym 27 zwartych (książki). Tylko w 1991 r. opublikowano ogółem 60 prac naukowych, w tym 1 skrypt, 8 monografii, 42 artykuły, 8 recenzji i 11 innych (artykuły popularnonaukowe).⁵¹ Zostały one zamieszczone w czasopismach i wydawnictwach o zasięgu regionalnym, krajowym, a w kilkunastu przypadkach – o zasięgu zagranicznym. Część z nich – to prace mediewistów poświęcone dziejom Pomorza.

Przypisy

1. R. Wapiński, *Historia regionalna i narodowa*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 2 (140), Olsztyn 1978, s. 155 i n
2. Tamże, s. 162
3. Zob. *Miscellanea Archeologica Thaddeo Malinowski Dedicata*, red. F. Rożnowski, Słupsk-Poznań 1993; tamże *Publikacje profesora habilitowanego Tadeusza Malinowskiego za lata 1951-1991*, s. 11-25
4. Poznań 1973
5. Poznań 1975
6. Słupskie Prace Humanistyczne, nr 7a, s. 3-9
7. Tom I, red. J. Gurba, A. Kokowski, Lublin 1988, s. 11-14
8. *W: Pradzieje ziem polskich*, t. I, red. J. Kmiecński, Warszawa-Lódź, s. 570-573
9. Tamże, s. 647-648

10. Acta Universitatis Nicolai Copernici, Archeologia, t.18, s.31-42; tenże; Słupskie Prace Humanistyczne, nr 3,1984, s.233-240
11. Koszalin 1979
12. Słupsk 1983
13. Słupsk 1990
14. *Z problematyki badań nad Białogardem i okolicą*, Szczecin, 1957, z.3, s.55-69
15. *Dzieje polityczne ziem sławieńskiej, słupskiej i białogardzkiej XII-XIV w.*, Poznań-Słupsk 1973, ss.195+4 mapy (Biblioteka Słupska, Tom 25)
16. *Podział dzielnicowy Polski według statutu Bolesława Krzywoustego ze szczególnym uwzględnieniem dzielnicy seniorackiej*, WSP Słupsk 1978, ss.288+5 map
17. *Podziały administracyjne Pomorza Gdańskiego i Sławieńsko-Słupskiego od XII do początku XIV w.*, Słupsk 1979, ss.553+mapy (nakładem autora)
18. *Organizacja kaszelańska na Pomorzu Zachodnim w XII-XIII wieku*, WSP Słupsk 1991, ss.245
19. *Studia nad wczesnośredniowiecznymi dziejami Pomorza Zachodniego XII pierwsza połowa XIII w.*, Słupsk 1988, ss.405
20. *Opuscula minora in memoriam Iosepho Spors*, Stolpensi 1993, s.17-25. (wyd. WSP Słupsk).
21. *Zapiski Historyczne*, t.37: 1972, z.3, s.6-28
22. J. S p o r s, *Pochodzenie i pierwotny zasięg terytorialny nazwy Kaszuby w znaczeniu politycznym*, Rocznik Słupski 1986-1987 (1991), s.5-21; *Geneza i rozwój terytorialny nazwy Kaszuby w znaczeniu etnicznym XIV-XVI w.*, Rocznik Słupski 1988-1989, s.53-94; *Pochodzenie nazwy Kaszuby w znaczeniu politycznym*, Pomorze Gdańskie, 18:1988, s.9-29
23. *Dzieje Słupska od czasów prehistorycznych do roku 1476*, (w:) J. L i n d m a j e r, T. M a c h u r a, J. S p o r s, B. W a c h o w i a k, *Dzieje Słupska*, Słupsk 1986, s.11-110
24. *Kwestia datowania trzynastowiecznego miasta na prawie lubeckim w Słupsku*, Słupskie Studia Historyczne, 1993, s.33-46; tenże, *O początkach i lokacji miasta w Słupsku ze szczególnym uwzględnieniem problemu najdawniejszej osady słupskiej*, Rocznik Słupski 1990-1991, s.17-57
25. G. L a b u d a, *Wczesnośredniowieczne dzieje Pomorza w badawczym zyciorysie Józefa Sporsa*, Roczniki Historyczne, R.58:1992, s.102
26. W: *Opuscula minora in memoriam Iosepho Spors*, Stolpensi 1993, s.229-235
27. J. K n o p e k, *Od kapituły kolegiackiej do prepozytury terytorialnej. Na podstawie kołobrzeskiej organizacji kościelnej (II poł. XII-pocz. XIV w.)*, (w:) *Opuscula minora*, s.107-117; tenże, *Powstanie i organizacja parafialna prepozytury kołobrzeskiej do początku XIV wieku*, (w:) *Historia. Pismo Młodych Historyków* (Kraków) 1993, nr 1
28. Poznań 1976
29. Poznań 1978
30. Poznań 1978
31. Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, ss.356

32. Kraków 1993, ss.610
33. Przegląd Religioznawczy, 1994, s.81-94
34. Studia arabica et islamica, Uniwersytet Warszawski, 1994, z.3, s.51-60
35. W: *Niemcy-Polska w średniowieczu*, UAM. Seria Historia, CXXVI, Poznań 1986, s.137-155
36. W: *Europa i świat w dobie oświeconego absolutyzmu*, Warszawa 1991, s.161-226
37. W: *Bitwa legnicka. Historia i tradycja*, pod red. W. Korty, Wrocław-Warszawa 1994, s.114-124
38. W: *Rocznik Słupski 1986-1987*, s.5-20
39. *Sacrum Imperium Romanum*, Słupsk 1988
40. W: *Pomerania Mediaevalis. Pomorze słowiańskie i jego sąsiedzi X-XV w.*, pod red. J. Hauzińskiego, Gdańsk 1995, s.121-135
41. *Stosunki polityczne polsko-francuskie w XIV-XV w. w historiografii polskiej*, (w:) *Opuscula minora*, s.207-227; *Utopia Europy Zjednoczonej. Życie i idee Filipa de Mézières 1327-1405*, Słupsk 1997, ss.222
42. Gdańsk 1993, ss.149
43. W: *Polska, Prusy, Ruś. Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza*, nr 2, pod red. B. Śliwińskiego, Gdańsk 1995, s.109-114
44. W: *Pomerania Mediaevalis*, s.75-93
45. *Wincentyńska transformacja kroniki Galla Anonima na przykładzie przekazu o walkach z Pomorzanami*, (w:) *Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza* nr 3, pod red. B. Śliwińskiego, Gdańsk 1996, s.81-112; *taż, Związki obodrzycko-pomorskie w XII w.*, (w:) *Materiały z IV Konferencji Kaszubsko-Słowiańskiej*, Słupsk 1996; *taż, Włóczęgarnia Juliusza Cezara w Wolinie*, *Słupskie Studia Historyczne*, Nr 5, s.27-37
46. *Udział Pomorza Zachodniego w zbliżeniu wielkopolsko-pomorskim w 2 poł. XIII i początkach XIV wieku*, *Gryf* 1983, Nr 2/4, s.2-4; Nr 3, s.2-4; Nr 4/6, s.9-10; *taż, Przemysł II a Pomorze Zachodnie*, (w:) *Przemysł II a odnowienie Królestwa Polskiego*. Pod red. Jadwigi Krzyżanowskiej, Poznań 1997, s.145-152; *taż, Związki polityczne Pomorza Słupskiego z Polską od X do połowy XVII w.*, *Słupskie Prace Humanistyczne* 14a, 1995, s.145-158
47. *Rozwój gospodarczy dominium bukowskiego od połowy XIII do połowy XVI wieku*, Słupsk 1980
48. *Fundacja klasztoru norbertanek a początki lokacyjnego Słupska*, *Rocznik Słupski*, 1982-1983, s.30-52
49. *Zapiski testamentowe dla kartuzów darłowskich z lat 1406-1521*, *Rocznik Koszaliński*, Nr 14:1978, s.57-71; *Z dziejów klasztoru kartuzów w Darłowie*, *Słupskie Prace Humanistyczne*, Nr 11a, 1992, s.63-80; *taż, Kartuzi Darłowa w społeczeństwie Pomorza*
50. *Początki i lokacje miast na Pomorzu Sławięńsko-Słupskim do połowy XIV w.*, Słupsk 1990; *taż, Polityka miejska Święców*, (w:) *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu*, Toruń 1996, s.69-81

51. Pismo do Komitetu Badań Naukowych, Departament Badań, z 16.02.1993 r., załącznik nr 1, s.2 – Akta Instytutu Historii Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku.

Barbara Popielas-Szultka
WSP Słupsk

Inwentaryzacja pozostałości nowożytniej twierdzy kołobrzeskiej XVIII-XX w.

Pod takim hasłem odbył się w Kołobrzegu, w dniach 2-5 września 1998 r., studencki obóz naukowy, zorganizowany przez Koło Naukowe Historyków z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Słupsku. W obozie uczestniczyli studenci starszych lat (III, IV i V roku) kierunku Historii – członkowie Koła: Marek Motyka, Sławomir Hinca, Robert Konofał, Krzysztof Romanowski, Andrzej Przytarski, Przemysław Ostrowski i Mariusz Rudnik. Pracami obozu kierowali dwaj adiunkci z Zakładu Historii Wojskowej Instytutu Historii WSP: dr Andrzej Rossa i dr Tomasz Katafiasz – opiekun KNH.

Zamysł podjęcia prac inwentaryzacyjno-dokumentacyjnych na odcinku polskiego wybrzeża Bałtyku, od Kołobrzegu do Półwyspu Helskiego, zrodził się już na przełomie 1996 i 1997 r., początkowo jako projekt obozu wędrownego, z udziałem dość licznej, bo ponad dwudziestoosobowej grupy studentów. Idea obozu wynikała z przeświadczenia, że uczelnia położona w pasie nadmorskim, w mieście którego dzieje także wplatały się w historię międzynarodowych zmagañ nadbałtyckich i które nie było pozbawione silnych związków ekonomicznych z morzem – powinna w szczególniejszy sposób kierować uwagę swoich studentów właśnie ku szeroko pojmowanej problematyce morskiej. Nie bez znaczenia jest również obserwowany, niemal na naszych oczach dokonujący się, proces postępującego niszczenia; bądź gruntownego niekiedy przerabiania i dostosowywania do nowych funkcji, zabytków nieruchomości takich jak dawne urządzenia i magazyny portowe, fortyfikacje,